

Nr 97.

Av herrar **Wiberg** och **Gezelius**, *angående utredning om sådan ändring i gällande lagstiftning, att förverkande av egendom m. m. måtte kunna ådömas brottsling, som förklaras strafflös på grund av sådana omständigheter, som omfattas i 5 kap. strafflagen.*

Frågan om förverkande av vad genom brott olovligen förvärvats är icke i nuvarande lagstiftning reglerad i något allmänt stadgande, utan härom återfinnas särskilda bestämmelser dels i strafflagen, dels ock i olika speciallagar. Genom krislagstiftningen ha nya regler tillskapats i ämnet, varigenom förverkandet utsträcks att omfatta ett betydligt större område än förut. Bestämmelser härom, beträffande krislagstiftningen, äro införda i följande författningar:

1) 25 § allmänna förfogandelagen enligt dess lydelse jämlikt kungörelsen nr 251/1942: »Fälles någon till straff enligt 23 § skall domstolen, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, förklara egendom, som undanhållits eller, där överlåtelse av egendomen skett, gods eller penningar, som den tilltalade i samband med överlåtelsen mottagit, förverkade eller, om egendom, som sålunda skolat förklaras förverkad, ej kan tillrättaskaffas, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde».

2) 19 § kungörelsen den 17 juni 1943 (nr 405) med vissa bestämmelser angående handeln med ransonerade varor m. m.

3) 11 § prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459): »Fälles någon till straff enligt första eller tredje stycket, skall domstolen tillika förplikta honom att utgiva värdet av taget eller avtalat vederlag eller värdet av förnödenhet som undanhållits; dock att, i den mån särskilda förhållanden därtill föranleda, nedsättning må ske av det värde, som skall utgivas».

Första förutsättningen för att förverkande eller utgivande av värdet av vara, för vilken överpris tagits eller avtalats, sålunda skall kunna ådömas, är att den brottslige fälles till ansvar, d. v. s. att ett visst straff eller därmed jämställd påföljd ådömes. Reglerna om straffbarheten återfinnas i 5 kap. strafflagen, enligt vilket straff är helt uteslutet, förutom om den brottslige avlidit (13 §), brottet preskriberats (14 §) eller straffet ej börjat verkställas inom viss tid (20 §), om eljest straffbar gärning be-

gås av barn under 15 år (1 §) eller av »den, som är avvita, eller vilken förståndets bruk, genom sjukdom eller ålderdomssvaghet, är berövat» (5 §). I dylika fall kan således varken straff utmätas eller förverkande ådömas. I 6 § av samma kapitel stadgas beträffande straff för brott av s. k. förminskat tillräknelig, som ej kan anses otillräknelig jämlikt 5 §, att det samma må efter omständigheterna nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Även om blott minimistraff utmättes i sistnämnda fall, kan således jämväl förverkande ådömas. Inom parentes måste nämnas, att det ofta nog är synnerligen vanskligt att i det praktiska livet avgöra, huruvida en brottsling kan anses otillräknelig eller förminskat tillräknelig.

Att märka är även i detta sammanhang, att ovannämnda förutsättningar för strafffrihet jämlikt 1 och 5 §§ behöva föreligga allenast vid tidpunkten för brottets begående. Även om en vid denna tidpunkt otillräknelig person omedelbart därefter återvinner sina sinnens fulla bruk, föreligger likväl en brist i förutsättningarna för ådömande av straff och förverkande.

Jämlikt 41 § sinnessjuklagen skall domstol ex officio förordna om sinnesundersökning så fort anledning finnes till antagande, att den tilltalade vid tiden för brottets begående varit av sinnesbeskaffenhet, som utesluter eller minskar straffbarheten, och den tilltalade får icke dömas skyldig till brottet utan att läkares utlåtande blivit inhämtat angående hans sinnesbeskaffenhet vid nämnda tid och beträffande frågan, huruvida han är i behov av vård å sinnessjukhus. Även medicinalstyrelsen kan avgiva dylikt utlåtande. Likväl är domstol oförhindrad att frångå läkares och medicinalstyrelsens utlåtanden härvidlag, vilket dock sällan förekommer. Fall hava inträffat, då domstol i enlighet med utlåtande förklarar tilltalad strafffri jämlikt 5 § men ej förordnat om dennes intagande å sinnessjukhus, enär han i utlåtandet icke ansetts i behov därav. Även om den tilltalade intages å sinnessjukhus, kan han efter kortare tids vistelse därstädes utskrivas som frisk.

Nyligen har ett fall inträffat i Göteborg, där en person, sedan han ställts under tilltal för omfattande överträdelse av ransoneringsförfattningarna och domstolen beslutat inhämta utlåtande angående hans sinnesbeskaffenhet, av såväl medicinalstyrelsen som den undersökande läkaren förklarats otillräknelig. Att just detta fall tilldragit sig allmän uppmärksamhet beror på att den tilltalade genom sina brottsliga handlingar gjort sig en ekonomisk förtjänst på ungefär 175 000 kronor. Rådhusrätten underkände visserligen medicinalstyrelsens utlåtande, men är det givetvis ej uteslutet att högre instans finner den tilltalade otillräknelig och straffri. I sådant fall kan denna summa icke dömas förverkad till statsverket. Givetvis måste en dylik, ur det allmännas synpunkt synnerligen otillfredsställande konsekvens betraktas såsom en »lucka» i lagen, för vilken snarast bör rådas

bot. Den reglerande myndigheten har även observerat denna möjliga konsekvens, som ovan påtalats. Redan den 17 oktober 1941 har statens livsmedelskommission i skrivelse till Konungen framhållit, att »likaså kan det befinnas påkallat med bestämmelser, enligt vilka sådana förråd av ransonerade varor, som uppenbarligen undandragits eller undanhållits regleringen, skola kunna förklaras förverkade, även om ägaren eller innehavaren ej kan anträffas eller väl kan anträffas men ej kan fällas till ansvar för undandragandet eller undanhållandet. I den mån försörjningsläget ytterligare försämras, torde behovet av dylika bestämmelser framträda med större skärpa än för närvarande. Kommissionen har emellertid icke utarbetat något förslag till sådana bestämmelser utan endast velat fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på denna fråga». Skrivelsen utmynnade i hemställan, att Kungl. Maj:t ville beakta vad i densamma anförts rörande bl. a. förverkande av ransonerade varor även utan samband med straffdom. Emellertid har trots allt någon bestämmelse av denna innebörd icke influerat i krisförfattningarna.

Ur allmän rättvisesynpunkt måste starka krav resas på en snar ändring av gällande bestämmelser härutinnan i syfte att förhindra dylika konsekvenser. Givet är ju, att straffet vid brott mot krisförfattningen ofta nog icke kan utmätas i proportion till den ekonomiska förtjänst, som brottslingen gjort sig genom brottet. För att beröva brottslingen den ekonomiska förtjänsten av brottet har man sålunda infört institutet förverkande, vilket emellertid i ovannämnda fall måhända icke kan komma till användning. Om en brottsling förklaras straffri och efter någon tid utskrivs från sinnessjukhuset, kan det tänkas, att han under hela sin återstående livstid kan leva på räntor från det kapital, som han förvärvat genom sina brottsliga handlingar och som han fått behålla, sedan han straffriförklarats. För folkmedvetandet framstår det såsom synnerligen stötande, att en brottsling sålunda skall kunna profitera på sina brott, allra helst när dessa rikta sig mot folkförsörjningen, som därigenom under rådande förhållanden kan tillfogas stor skada.

De nu anförda synpunkterna borde åtminstone vara oomtvistliga då det gäller överträdelse av prisregleringslagen. Vid överträdelse av allmänna förfogandelagen eller ransoneringsförfattningarna kan invändas, att, om överpris ej tagits, det skulle innebära en oskäligen påföljd för en icke straffbar person att göra stor ekonomisk förlust på grund av handling, som ej kan tillräknas honom i straffhänseende. I detta fall kan möjligen viss analogi sökas i 6 kap. 6 § strafflagen, enligt vilket lagrum person som är under 15 år eller otillräckelig kan åläggas ersätta skada om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt. Det torde kunna få bero på domstolens prövning, huruvida förverkande skall ådömas i dylika fall.

På grund av vad sålunda anförts hemställas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag till sådana ändringar i gällande lagstiftning, att förverkande av gods eller penningar m. m. eller skyldighet att utgiva sådan egendoms värde eller förpliktande att utgiva värdet av taget eller avtalat vederlag måtte kunna ådömas även om den brottslige på grund av sådana omständigheter, som omförmälas i 5 kap. strafflagen, icke kunnat fällas till ansvar.

Stockholm den 18 januari 1944.

Åke Wiberg.

Birger Gezelius.
